

15. Pula, M., Kornera, M. (Eds.) (2002). Upravlenie chelovecheskimi resursami SPb: Piter, 1200.

16. Bendikov, M. A., Dzhamay, E. V. Intellektualnyiy kapital razvivayusheysya firmiy: problemy identifikatsii i izmereniya. Available at: <http://www.dis.ru>

17. Sikora, V.; Zhalila, Ya. A. (Ed.) (2001). Vystup na kruhlomu stoli „Bezpeka ekonomichnykh transformatsii” U kn.: Vid sotsialnoho zabezpechennia do sotsialnoi polityky. Kiev: Satsanha, 100.

*Рекомендовано до публікації д-р екон. наук Гонтарева І. В.
Дата надходження рукопису 25.05.2015*

Немашкало Каріна Ромеовна, старший викладач, кафедра менеджменту та бізнесу, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця, пр. Леніна, 9а, м. Харків, Україна, 61166
E-mail: karina.nemashkalo@bk.ru

УДК 336.71

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.45492

ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

© О. Б. Васильчишин

У статті проаналізовано етапи злиття та поглинання в банківській системі, розглянуто ефективність контролю за станом капітальної бази банків як основи реорганізації банківської системи України, визначено проблеми ефективності процесів злиття та поглинання банків на сучасному етапі реорганізації банківської системи України та обґрунтовано ефективні тенденції процесів злиття та поглинання як напрям підвищення капіталізації банківської системи України

Ключові слова: банк, злиття банків, поглинання банків, реорганізація, банківська система, консолідація, концентрація

Stages of mergers and acquisitions in the banking system are analyzed, an effectiveness of control over the capital base of banks as a basis for restructuring the banking system of Ukraine is considered, the problems of efficiency of mergers and acquisitions of banks at the present stage of reorganization of the banking system of Ukraine are defined and effective trends of mergers and acquisitions as the direction of increasing capitalization of the banking system of Ukraine are proved

Keywords: bank, merger of banks, acquisition of banks, reorganization, banking system, consolidation, concentration

1. Вступ

На сьогодні банки України діють в умовах підвищеної ризикованості ринкового середовища, що ставить відповідні вимоги до забезпечення та підтримки їх фінансової стійкості, вибору раціонального варіанта розміщення ресурсів, оцінки та контролю своєї діяльності. Адже основними чинниками несприятливої кон'юнктури є економічні та політичні відносини із Російською Федерацією, ведення воєнних дій на сході України, значне зменшення обсягів торгівлі та діяльності малого та середнього бізнесу, припинення функціонування та окупація великої кількості промислових підприємств. Таким чином, актуальним є дослідження процесів злиття та поглинання банківських установ як одне з найпоширеніших методів розвитку, який застосовують у даний час великі й успішні компанії.

Стратегічною метою реорганізації банківських установ є підвищення фінансової стійкості вітчизняної банківської системи в цілому та окремого банку зокрема, забезпечення капіталізації банківської системи, стабільне функціонування платіжної системи, повернення довіри та захист інтересів клієнтів банківських установ, покращення фінансового стану та концентрації капіталу банків, розширення та покращення якості банківських послуг та продуктів що в цілому позитивно вплине на економіку країни.

2. Постановка проблеми

Метою даної роботи є дослідження та уточнення теоретичних, та практичних аспектів здійснення процесів злиття та поглинання в банківській системі України. Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання і розв'язання наступних наукових і практичних задач, а саме: визначити й проаналізувати етапи злиття та поглинання в банківській системі України; розглянути та дослідити ефективність контролю за станом капітальної бази банків як основа реорганізації банківської системи України; визначити проблеми ефективності процесів злиття та поглинання банків на сучасному етапі реорганізації банківської системи України та обґрунтувати ефективні тенденції процесів злиття та поглинання як напрям підвищення капіталізації банківської системи України.

3. Літературний огляд

Протягом багатьох років вітчизняні та зарубіжні вчені намагаються зрозуміти мотивацію, що спонукає учасників корпоративного ринку та банківського бізнесу активно використовувати в своїй діяльності стратегії злиття та приєднання. Так теоретичним фундаментом досліджень у даній галузі можна вважати праці зарубіжних вчених П. А. Гохана, Б. Каллая, С. Ріда, Р. Фосте-

ра, М. Хендона, М. Бредлі, Дж. Сінку, У. Шарпа, та інших. Серед вітчизняних вчених слід виділити праці В. Міщенко, А. Шаповалова, З. Васильченко [1], О. Вовчак, І.Вядрової, Б. П., Горбатюк Л. А. [2, 3] Чурило [4], та багато інших науковців, які досліджували реорганізаційні процеси в банківській сфері. Проте сучасні зміни в політиці, економіці, законодавстві, ринкових відносинах вимагають нових досліджень щодо необхідності та ефективності здійснення процесів злиття та поглинання у вітчизняній банківській системі.

4. Процеси злиття та поглинання банківських установ

Мотивація банківських установ щодо проведення реорганізації зумовлена, насамперед, вибором стратегії подальшого ефективного розвитку. На шляху до цієї мети можна визначити певні тенденції, а саме: досягнення синергетичного ефекту що дозволить формувати конкурентоспроможну позицію на банківському ринку; ефективності управління та під-

вищення рівня в консолідованих структурах, оптимізація ризиків та витрат. Результатом укрупнення банку в наслідок злиття чи приєднання є припинення діяльності членів консолідації щодо передачі майнових прав одному учаснику – банку- правонаступнику. Наслідком реорганізації через подібнення банків є припинення діяльності однієї банківської установи як юридичної особи і передача цій установі майна, коштів, прав та обов'язків згідно тих частин що сформувався внаслідок реорганізації. Дане перетворення передбачає зміну організаційно-правової форми відповідного товариства [1].

Такі дослідники як Горбатюк Л.А. [2,3], Чурило Б. П. [4], Оксак А. [5] виокремлюють поширення угод злиття та поглинання в окремі етапи інституційного розвитку банківської системи України до 2013 року, а саме шість етапів. На сьогоднішній день, на нашу думку, слід виокремити ще два етапи, так званий 7 етап з 2009 по 2014 роки та 8 етап, який триває по сьогоднішній день (табл.1).

Таблиця 1

Етапи інституційного розвитку банківської системи України

Номер етапу	Період, роки	Характеристика та особливості етапу
1 етап	1991–1993 рр.	екстенсивний розвиток
2 етап	1994–1995 рр.	криза і ліквідація банків та впровадження регулювання з метою стабілізації становища банків
3 етап	1996–перша половина 1998 р.	стабілізація і покращення ситуації в банківській системі
4 етап	друга половина 1998р. – перша половина 2001 р.	модернізація банківської системи
5 етап	друга половина 2001 р. – 2003 р.	входження іноземних банків до системи
6 етап	з 2004 р. – 2008 р.	фаза поглинання українських банків іноземними
7 етап	з 2009 року – до серпня 2014 року	після кризова адаптація банківських установ та нарощення іноземного капіталу
8 етап	серпень 2014 – по сьогоднішній день	прийняття постанови №464 Національного банку України від 6 серпня 2014 року про збільшення мінімального розміру капіталу – виведення з ринку неплатоспроможних банків

Отже, зупинимось більше на трьох останніх етапах. Найбільший банк Австрії “Raiffeisen” в 2005 р. придбав за \$1,028 млрд. 94 % акцій банку “Аваль”; інший крупний австрійський банк “Erste Bank” в 2006 р.– 50,5 % акцій АКБ “Престиж” за \$35,3 млн; ще один австрійський банк “International AG” в 2007 р. – 98 % акцій львівського “Електрон -Банку” за €57 млн., шведська SEB – банк “Ажіо”; найбільший французький банк “BNP Paribas” – за \$325 млн 51 % акцій “Укрсиббанку”; один з найбільших шведських банків – 100 % “Комерцбанку” за \$735 млн.; в 2007 р. найбільша банківська група на ринку Центральної і Східної Європи – італійська UniCredit Group – 95 % акцій Укрсоцбанку за \$2 млрд., кіпрський Bank of Cyprus – Автоззбанк за €52 млн, а шведська фінансова група SEB – Факторіал-Банк.

Угода з продажу “Електрон Банку” австрійському Volksbank International визнана Інститутом Адама Сміта кращою угодою злиття та поглинання 2007 р. в Україні.

Загалом за період 2004–2007 рр. у банківській системі України було укладено угод злиття на суму

5,72 млрд. доларів США, а частка іноземного капіталу зросла з 12,5 % у 2002 р. до 35 % у 2008 році [3].

В 2005–2007 рр. іноземні структури купили кілька десятків банків, які продавались по абсолютно завищених цінах, що дорівнювали 4–6 капіталам банків, які придбавались (тоді як в світовій практиці навіть мультиплікатор, що дорівнює трьом, прийнято вважати вражаючим). Отже, найбільш прогресивні власники вітчизняних банків у період масштабного вторгнення іноземних фінансових структур змогли виручити за них загалом близько \$12 млрд.

Після 2007 року величезний інтерес до українського ринку банківських послуг виявили російські банки, серед яких є й найбільші з частю державного капіталу ВТБ, Внешкономбанк, Сбербанк Росії (в 2008 р. придбав український банк НРБ) і Банк Москви, а також приватний Альфа-банк. Внаслідок цього на початок 2009 р. лідером за обсягом капіталу (майже чверть в загальному обсязі іноземних інвестицій у вітчизняний банківський сектор), вкладеного в українські фінансові установи, стала саме Росія, яка володіє в Україні 11 банківськими установами (що є най-

більш капіталізованими), три з яких на сьогоднішній день входять до ТОП-10 вітчизняного ринку [6]. Друге місце за масштабами експансії в Україну займає австрійський капітал, далі йдуть Італія і Франція, Греція, Кіпр, Швеція і Німеччина.

Хоча злиття і поглинання в банківській сфері в Україні ще не набули значних масштабів, не можна з огляду на світовий досвід ігнорувати вплив цих процесів на стійкість вітчизняної банківської системи. Особливий відбиток на процеси злиття і поглинання наклала трансформація типів покупців українських банківських установ.

Якщо на початку 2000-х років основними покупцями виступали промислово-фінансові групи (в інтерпретації чинного вітчизняного законодавства), що придбавали банки для обслуговування і контролю своїх фінансових потоків, а також менеджмент банків в рамках угод МВО (management buy out) і фінансові компанії, що надавали послуги з оптимізації оподаткування, то згодом – крупні українські банки, ФПГ і іноземні банки другого ешелону, а в теперішній час – великі фінансові холдинги і першокласні іноземні банки. А відтак аналіз зазначених процесів і їх впливу на стійкість банківської системи потребує подальших досліджень

На сьомому етапі в банківському секторі України здійснювалась реорганізація банків виключно у форматі укрупнення структур. Напротязі аналізованого періоду було здійснено шість угод реорганізації банків, шляхом приєднання меншої банківської установи до крупнішої структури. Також відбулось злиття двох дочірніх банків ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК» у більш крупну установу (табл. 2) [7].

Досліджуючи рейтингові позиції реорганізованих банків можна виокремити такі тенденції: реорганізація банківських установ значного зростання рейтингу не принесла, попри це банки залишаються на стабільними, що є важливо в непростих фінансових умовах; суттєвий рівень зростання рейтингу досягнуто ПАТ «Фідобанк» шляхом об'єднання банків ВАТ "СЕБ Банк" й "Факторіал банку" відповідно у 2009 році, а в майбутньому – шляхом об'єднання у 2013 році з «Фідокомбанком».

Зауважимо, що до 2009 року переважну більшість угод злиття складала транснаціональні угоди із крупним вливанням капіталу з європейських країн. Кризові явища, нестабільна економічна і політична ситуація в країні призвели до виходу європейських інвестицій з економічного простору держави, що вплинуло й на банківську систему (табл. 3) [7].

Таблиця 2

Реорганізація в банківському секторі на сьомому етапі інституційного розвитку банківської системи України

№	Банк- правонаступник	Процес / шлях	Умова	Період	01. 01. 2014	
					Група банків	рейтинг в групі
1	СЕБ БАНК (ФІДО-БАНК)*	реорганізація / приєднання	до ВАТ"СЕБ Банк" "Факторіал Банку"	2009	II	6
2	СВЕДБАНК (ОМЕГА БАНК)	реорганізація / приєднання	Сведбанкінвест	2009	IV	67
3	ПЕРШИЙ УКР. МІЖНАРОДНИЙ БАНК	реорганізація / приєднання	"Донгорбанк"	2011	I	9
4	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	реорганізація / злиття	ПАТ "КІБ Кредіагріколь" і ПАТ "Кредіагріколь банк"	2012	II	4
5	УКРСОЦБАНК	реорганізація / приєднання	ПАТ "УНІКРЕДИТ БАНК"	2013	I	6
6	ФІДОБАНК	реорганізація / приєднання	ПАТ "ФІДОКОМБАНК" на правах філії	2013	II	6

Починаючи з 2010 року угоди «злиття і поглинання» здійснювалися в основному за участі українських інвесторів. Дані процеси стали можливими через вихід з вітчизняного банківського бізнесу іноземних капіталів, а саме: Societe Generale, SEB Group, Home Credit Group, Commerzbank, Bank of Georgia, Volksbank International, Swedbank [13]. Слід зауважити, про збільшення деяких груп банків, які підпорядковуються одному інвестору: група «Дельта» об'єднала банки «Дельта», «Омега», «Астра», «Кредитпромбанк»; «Фідобанк» об'єднав капітали СЕБ банку і «Фідокомбанку»; банківські установи «Форум» і «БМ

банк», під контролем компанії «Смарт Холдинг». В цілому здійснені угоди мали горизонтальний характер, це означає, що нові власники акцій в основному були банківські установи й фінансові структури.

Аналізуючи показники рейтингу банківських установ за рівнем активів, слід відмітити, що угоди злиття і поглинання носять позитивний характер, адже рейтинги відповідних банківських установ на початок 2014 року були стабільними або вищими. Проте, зниження рейтингу відбулося у банків «Кредитпромбанк» і «Астра банк», що пов'язане з перевеливанням активів в інші банки групи «Дельта».

Таблиця 3

Реструктуризація в банківському секторі шляхом укладання угод злиття та об'єднання 2009–2014 рр.

	Банк- правонаступник	Процес М&А	Попередня назва банку	Власник угоди	Період	Дата реструкт.		01. 01. 2014	
						Група банків	рейтинг в групі	Група банків	рейтинг в групі
3	ФІДОБАНК	горизонтальне / транснаціональне	СЕБ БАНК Факторіал-банк	"Skandinaviska Enskilda Banken" (SEB, Швеція)	2007	III	22	II	6
		горизонтальне / національне	СЕБ БАНК	Олександр Адарич	2012	III	5		
		горизонтальне / національне	Фідоком-банк	Олександр Адарич	2013	III	5		
4	РАДАБАНК	горизонтальне / транснаціональне	Радабанк	"КИТ-ФІНАНС", Росія	2007	IV	102	IV	102
5	СБЕРБАНК РОСІЇ	горизонтальне / транснаціональне	НРБ Банк	Сбербанк Росії	2007	III	11	I	8
6	УКРСОЦБАНК	горизонтальне / транснаціональне	Укрсоцбанк	UniCredit Group, Італія	2007	I	4	I	6
7	ОМЕГА БАНК	горизонтальне / транснаціональне	ТАС КБ, ТАС ІБ	Swedbank, Швеція	2007	II	3	IV	67
		горизонтальне / національне	СВЕДБАНК	Микола Лагун	2013	III	20		
8	МАРФІН БАНК	горизонтальне / транснаціональне	МТБ	Marfin Popular Bank (Кіпр)	2007	III	17	IV	10
9	ПРЕУС БАНК МКБ	горизонтальне / транснаціональне	МКБ	Piraeus Bank Group	2007	IV	1	IV	11
10	ВІЕС БАНК	горизонтальне / транснаціональне	Електрон-банк	Volksbank International AG	2007	III	24	IV	17
		горизонтальне / транснаціональне	Фольксбанк	Сбербанк Росії	2012	IV	14		
11	БАНК ПЕРШИЙ	горизонтальне / транснаціональне	УБРП	Bank of Georgia	2007	III	32	IV	3
		горизонтальне / транснаціональне	БГ Банк	Група приватних інвесторів	2011	IV	25		
12	БАНК КІПРУ	горизонтальне / транснаціональне	АвтоЗаЗ-банк	Bank of Cyprus	2008	IV	2	IV	9
13	ПРАВЕКС-БАНК	горизонтальне / транснаціональне	Правексбанк	Італійська група Intesa Sanpaolo.	2008	II	10	III	11
14	АСТРА БАНК	горизонтальне / транснаціональне	Астра-банк	KALOUMA HOLDINGS LIMITED, Кіпр	2008	III	23	IV	52
15	ДЕЛЬТА БАНК	горизонтальне / транснаціональне	Дельта-банк	Icon Private Equaity, Росія	2008	II	13	I	4
16	"ПІВДЕННИЙ"	горизонтальне / транснаціональне	Південний	Компанія East Capital Explorer (Швеція)	2008	II	3	II	7
17	ПРОМІНВЕСТ-БАНК	горизонтальне / транснаціональне	ПІБ	Внешнекономбанк, Росія	2009	I	7	I	7

Продовження таблиці 3

18	ПРОКРЕДИТ БАНК	горизонтальне / транснаціона- льне	Прокредит- банк	ProCredit Holding, Німеччина	2009	III	11	IV	12
19	УКРСИББАНК	горизонтальне / транснаціона- льне	УкрсибБанк	BNP Paribas, Франція	2009	I	5	I	14
		горизонтальне / транснаціона- льне		BNP Paribas, Франція	2010	I	5		
20	МЕГАБАНК	горизонтальне / транснаціона- льне	Мегабанк	ЄБРР і KfW	2009	III	8	III	5
21	ТЕРРА БАНК	горизонтальне / національне	Терра банк	Група приват- них інвесторів, Україна	2010	IV	15	III	6
		родове / націо- нальне	Терра банк	ПрАТ "Українська стратегічна група"	2012	III	8		
22	БАНК ВОСТОК	горизонтальне / транснаціона- льне	Хоум кредит банк	Home Credit Bank, Чехія	2010	IV	9	IV	1
		конгломерат / національне	Банк «Восток»	Група приват- них інвесторів	2011	IV	85		
23	МІСЬКИЙ КОМЕРЦІЙ- НИЙ БАНК (CityCommerce Bank)	горизонтальне / національне	Конверс- банк (Парт- нер-Банк)	Конверс Груп Україна	2010	IV	29	III	9
		горизонтальне / національне	CityCommer- ce Bank	Global Financial Management Group	2011	IV	3		
24	БАНК ФОРУМ	горизонтальне / транснаціона- льне	Банк Форум, Commerzban- k	Commerzbank, Німеччина	2010	I	16	II	9
		конгломерат / національне	Банк Форум	«Смарт Холдинг»	2012	II	12		
25	КРЕДИТПРО- МБАНК	горизонтальне / транснаціона- льне	Кредитпро- мбанк	Fintest Holding, Кіпр	2010	I	15	IV	47
		горизонтальне / національне	Кредитпро- мбанк	Микола Лагун	2013	II	5		
26	ВЕЙБІ БАНК (VAB банк)	горизонтальне / національне	ВАБанк	TBIF Financial ServicesНідерл анди	2010	II	9	II	2
		горизонтальне / транснаціона- льне	VAB банк	Quickcom Limite, Кіпр	2012	II	3		
27	БАНК РЕНЕСАНС КАПІТАЛ	горизонтальне / національне	Ренесанс Кредит	СКМ, Україна	2010	IV	62	IV	38
28	ПЛАТИНУМ БАНК	конгломерат / транснаціона- льне	Платинум банк	European Infr. Inv. Company, Люксембург	2013	IV	85	III	3
29	АКТИВ БАНК	горизонтальне / національне	Актив банк	Група приват- них інвесторів	2013	IV	2	III	16
30	БМ БАНК	конгломерат / національне	БМ банк	«Смарт Холдинг»	2013	IV	8	IV	7

З серпня 2014 року по сьогоднішній день відбувається новий восьмий етап інституційного розвитку банківської системи України, особливістю якого є очищення останньої шляхом ліквідації непрофільних активів, оптимізації персоналу, виводом Національ-

ним банком України неплатоспроможних банків з вітчизняної банківської системи. Отже, Національний банк в 2014 році активізував діяльність щодо виведення з ринку неплатоспроможних банків. За півроку тимчасова адміністрація була введена в 14 банків.

Для того щоб уникнути одночасної появи великої кількості банків-банкрутів, та щоб вивести з ринку корпоративні банки, Національний банк України 6 серпня 2014 прийняв постанову 464. Згідно з даним документом до середини 2016 банки повинні мати мінімальний розмір статутного капіталу на рівні 120 мільйонів гривень, а до 2024 року – на рівні 500 мільйонів гривень.

Отже, згідно з постановою Нацбанку від 6 серпня 2014 року, з середини 2016 року мінімальний розмір статутного капіталу банку щороку збільшуватиметься за таким графіком: 120 млн гривень до 17 червня 2016 року; 150 млн – до 11 липня 2017 року; 200 млн – до 11 липня 2018 року; 250 млн – до 11 липня 2019 року; 300 млн – до 11 липня 2020 року; 350 млн – до 11 липня 2021 року; 400 млн – до 11 липня 2022 року; 450 млн – до 11 липня 2023 року; 500 млн – до 11 липня 2024 року. При цьому всі нові (створювані) банки вже зобов'язані мати мінімальний статутний капітал у 500 мільйонів гривень. Раніше ця планка була встановлена на рівні 120 мільйонів гривень [8].

Зауважимо що даними вимогами Національний банк України спонукатиме реорганізації банків України, а також як наслідок простежуватиметься такі факти як: нові банки будуть створюватися виключно великими фінансовими групами, для яких вкласти 500 мільйонів гривень у статутний капітал не буде проблемою; інвестори із іншими сумами купуватимуть уже діючі банки з дуже низькими ціновими мультиплікаторами до капіталу; зникне такий процес у вітчизняній банківській системі як створення банків під продаж.

Таким чином, на сьогоднішній день можна спрогнозувати значне скорочення числа нових зареєстрованих банків адже вкласти півмільярда гривень у банк для отримання ліцензії НБУ, зможе обмежена кількість інвесторів.

Серед сучасних основних актуальних проблем, що перебувають у полі зору органу контролю за станом капітальної бази банків можна виділити наступні: недостатній рівень капіталізації вітчизняних банків; монополізація банківської сфери і недостатній

рівень конкуренції; нерозвиненість інституційної структури банківської системи; низький рівень управління ризиками в банках.

Наявність даних проблем вимагає від органу контролю давати їм чітку оцінку та висвітлювати причини виникнення і можливі наслідки для банківської системи. Завдяки чіткій, своєчасній, конкретній і об'єктивній інформації про поточний стан розвитку банківської системи регулюючий орган може швидко і ефективно коректувати впроваджені ним обмеження щодо капіталу банків з метою кращого досягнення поставлених ним перед собою завдань з розвитку банківської системи.

Оскільки метою регулювання банківського капіталу є створення надійного захисту від руйнування банку, важливим для контролю за рівнем капітальної бази є аналіз якомога більшої інформації про діяльність банків, яку дають як різноманітні обов'язкові для складання звіти, так і результати інспекційних перевірок та аудиторські висновки.

Реєстрація банку – це початковий етап контролю з боку регулюючого органу за станом капітальної бази банків. На цьому етапі визначається чи забезпечуються дотримання законодавчих вимог щодо формування банківського капіталу, і приймається рішення про доцільність реєстрації.

Розподіл банків на групи за територіальним принципом певною мірою свідчить про стратегічні межі їх діяльності і дозволяє приблизно оцінити межі ризику, якого зазнаватиме банк. Даний поділ банків на групи взятий з американської практики, де доведено корисність застосування різних вимог до капіталу банків, залежно від їх розміру. Запровадження такого поділу банків на групи у вітчизняну практику викрило його певні вади.

На сьогоднішній день, восьмий етап інституційного розвитку банківської системи України характеризується скорочення вітчизняних банківських установ. При цьому кількість банків із стовідсотковим іноземним капіталом залишається стабільною, а банки з часткою іноземного капіталу зменшилися на шість установ (табл. 4) [9].

Таблиця 4

Основні показники діяльності банків на восьмому етапі інституційного розвитку банківської системи України

№	Назва показника	01.01.2014 р.	01.01.2015 р.	01.05.2015 р.
1	Кількість банків, які мають банківську ліцензію	180	163	145
2	Кількість банків, які мають банківську ліцензію з іноземним капіталом	49	51	45
3	Кількість банків, які мають банківську ліцензію зі 100 % іноземним капіталом	19	19	19
4	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	34,0	32,5	28,0
5	Капітал, млн. грн.	192599	148023	89818
6	Статутний капітал, млн. грн.	185239	180150	197908
7	Регулятивний капітал, млн. грн.	204976	188949	100978
8	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (H2), %	18,26	15,60	7,84
9	Рентабельність капіталу, %	0,81	-30,46	-232,00

Як бачимо з табл. 4 достатність регулятивного капіталу на травень 2015 року у порівнянні з початком восьмого етапу зменшилась удвічі і становить 7,84 %, що викликано новими вимогами щодо нарощування статутного капіталу який збільшився більше як на 17000 млн. грн. Нагадаємо, з підпункту 1.2 даної роботи, що мінімальне значення Н2 повинно становити не менше як 10 %, що говорить про необхідність реорганізацію банківської системи шляхом злиття банків.

Стосовно банків, що були ліквідовані, а також тих, що ще перебувають у стадії ліквідації, можна зробити висновок про те, що недотримання встановленого рівня власного капіталу стає головною причиною припинення діяльності банку. Іншою серйозною проблемою у банків є слабке управління рівнем ризику банківської діяльності, що призводить до неможливості виконання власних зобов'язань перед кредиторами. Практика показує, що вітчизняні органи банківського регулювання докладають значних зусиль, щоб не допустити ліквідації банку, оскільки це пов'язано з втратами великої кількості вкладників і кредиторів, що довірили банку власні гроші. З цією метою застосовуються різного роду запобіжні заходи з виправлення фінансового становища банку. Програми фінансового оздоровлення, капіталізації, накладання значних грошових штрафів, підвищення нормативних вимог, призначення тимчасового адміністратора є тими інструментами, що застосовуються задля недопущення ліквідації банку.

Національний банк України досить уважно ставиться до банків, що не виконують нормативи капіталу, оскільки враховує, що в разі їх ліквідації чи відкликання у них ліцензії на здійснення банківських операцій внаслідок низької капітальної бази, значних втрат зазнають клієнти цих банків.

Зокрема, зауважимо, що згідно звітності банків на 1 липня 2014 року, розмір статутного капіталу нижче 120 мільйонів гривень має 31 банк (табл. 5) [10].

Крім того, сімнадцять із тридцять однієї банківської установи на сьогоднішній день мають загальний власний капітал менше сто двадцяти мільйонів гривень. Окрім цих банків є ще п'ять установ, які хоч і мають сто двадцять мільйонів гривень статутного капіталу проте потребують докапіталізації у зв'язку із раніше отриманим збитками.

Національний банк контролює характер впливу учасників консолідованої групи чи банківських об'єднань на фінансовий стан материнського банку, його вкладень у капітали інших юридичних осіб та операції з цими юридичними особами, можливості впливати на діяльність учасників консолідованої групи за допомогою консолідованої фінансової звітності, яку він зобов'язує складати банки та банківські об'єднання. На основі цієї звітності регулюючий орган може визначити загальну величину ризику та капіталу банківської та консолідованої групи.

У разі недотримання нормативних вимог банківського законодавства Національний банк застосовує різні заходи впливу до банків-порушників: письмове

застереження, штрафи, відкликання банківської ліцензії, реорганізація банку, ініціювання процедури ліквідації, призначення тимчасового адміністратора, встановлення для банку підвищених економічних нормативів.

Таблиця 5
Банки зі статутним капіталом менше 120 млн. грн. за даними Національного банку України станом на 01.07.2014 року

Банк	Статутний капітал, млн. грн.	Усього власного капіталу, млн. грн.
Інтербанк (ліквідація)	36	-468,648
Полікомбанк	50	112,426
Старокиївський банк (тимчасова адміністрація)	53	-50,175
Траст-капітал	53	91,895
Регіон-банк	56	87,649
Прайм-банк	61	98,097
Кредит Оптима Банк	63	69,061
Альянс	65	287,441
Сітібанк (Україна)	66	1 251,737
Фамільний	67	84,483
Банк Траст	69	82,604
Полтава-банк	71	274,042
Інвестбанк	74	108,691
Грін Банк	77	201,293
Народний капітал	80	90,794
Український капітал	85	118,954
Артем-банк	86	99,382
Контракт	86	97,537
Кредитвест Банк	88	133,553
Східно-промисловий комерційний банк	96	108,548
Акордбанк	96	101,348
Агрокомбанк	102	132,272
Асвіо Банк	104	128,101
Банк Велес	105	124,126
Український комунальний банк	106	150,528
Земельний Капітал	106	118,087
МетаБанк	107	128,476
Легбанк	112	140,811
Комерційний Індустріальний Банк	112	124,826
ПроФін Банк	113	134,499
Український банк реконструкції та розвитку	118	77,25

5. Апробація результатів досліджень

Вивчаючи проблеми ефективності механізмів злиття та поглинання банків на сучасному етапі реорганізації банківської системи України нами з'ясовано,

що активізація процесів злиття та поглинання з кожним роком посилюється та відбувається на фоні всіх видозмін міжнародних економічних процесів як в банківській сфері, так і в інших сферах. Підвищенні вимоги до достатності капіталу комерційних банків, посилення конкуренції, неможливість вирішення стратегічно важливих проблем, збільшення операцій нетрадиційного характеру змушують банки шукати оптимальні шляхи вирішення зазначених питань за рахунок процесів злиття та поглинання. При цьому механізм даного процесу повинен ґрунтуватись на різноманітних технологіях управління інтелектуальними, інформаційними, фінансовими та матеріальними ресурсами, що зможе забезпечити отримання позитивних ефектів під час злиття та поглинання. Перспективність та успішність банків після реорганізації також залежить від професіоналізму та досвіду спеціалістів на кожному етапі розробки. Даний шлях розвитку дозволить банкам перейти на принципово новий рівень, а використання досвіду неефективних та невдалих процесів злиття та поглинання допоможе уникнути багатьох стратегічних та тактичних прораханків.

6. Висновки

Для оптимізації реорганізаційних процесів на вітчизняному банківському ринку необхідні такі дії як: розробка «тимчасових» законів, які б відрізнялись оперативністю впровадження в кризових ситуаціях; індивідуальний підхід щодо проведення реорганізації в окремих банках, враховуючи нестабільність економічної ситуації; перегляд та спрощення законодавства щодо проведення реорганізації банку, що забезпечує значне скорочення часу проведення та мінімізує ряд бюрократичних процедур; врахування позитивного зарубіжного досвіду проведення реорганізацій банків в подібних ситуаціях; ретельніший контроль за процесами реорганізації банків з метою недопущення концентрації значної частини банківського капіталу в руках обмеженого кола впливових осіб.

Література

1. Васильченко, З. М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація [Текст]: монографія / З. М. Васильченко. – К.: Кондор, 2004. – 528 с.
2. Горбатюк, Л. А. Активізація процесів злиття та поглинання в банківському секторі економіки [Текст] / Л. А. Горбатюк // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – № 2 (22) – С. 31–39.
3. Горбатюк, Л. А. Ринок злиттів і поглинань у банківському секторі економіки: сучасний стан і перспективи розвитку [Текст] / Л. А. Горбатюк // БізнесІнформ. – 2014. – № 5. – С. 352–357.
4. Чурило, Б. П. Стан здійснення угод злиття і поглинання в банківській системі України [Електронний ресурс] / Б. П. Чурило. – Режим доступу: http://www.lib.nau.edu.ua/Journals/3_27_2010/Churilo.pdf

5. Оксак, А. Особливості ринку злиття та поглинання в Україні [Текст] / А. Оксак // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2014. – № 1 (28). – С. 454–462.

6. Українські банки: злиття і поглинання 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/ukraiinski_banki_zlittya_i_poglinannya_2013_roku_1896369

7. Волкова, О. К. Аналіз процесів зовнішньої реструктуризації в банківському секторі України [Електронний ресурс] / О. К. Волкова. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2882>

8. Білик, О. І. Проблеми та перспективи проведення реорганізації як способу оздоровлення банківської системи України [Текст] / О. І. Білик // Фінансовий простір. – 2015. – № 1(17). – С. 25–32.

9. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807

10. Скільки банків залишиться в Україні через кілька років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://groshi-v-kredit.org.ua/skilky-bankiv-zalyshytysya-v-ukrajini-cherez-kilka-rokiv.html>

References

1. Vasil'chenko, Z. M. (2004). Commercial banks, restructuring and reorganization. Kiev: Condor, 528.
2. Gorbatyuk, L. A. (2013). Activation of mergers and acquisitions in the banking sector. Finance, accounting and auditing, 2 (22), 31–39.
3. Gorbatyuk, L. A. (2014). Rynok mergers and acquisitions in the banking sector: a modern wall and prospects of development. BusinessInform, 5, 352–357.
4. Churilo, B. P. State of implementation of mergers and acquisitions in the banking system of Ukraine. Available at: http://www.lib.nau.edu.ua/Journals/3_27_2010/Churilo.pdf
5. Oksak, A. (2014). Features of the market so the merger acquisitions in Ukraine. Theoretical and applied economic issues, 1 (28), 454–462.
6. Ukrainian banks: mergers and acquisitions in 2013. Available at: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/ukraiinski_banki_zlittya_i_poglinannya_2013_roku_1896369
7. Volkov, O. K. Analysis of the foreign banking sector restructuring in Ukraine. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2882>
8. Bilyk, O. (2015). Problems and prospects for reorganization as a means of recovery of the banking system of Ukraine. Financial Bilyk space, 1 (17), 25–32.
9. The main indicators of banks Ukraine. Available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807
10. How many banks remain in Ukraine a few years. Available at: <http://groshi-v-kredit.org.ua/skilky-bankiv-zalyshytysya-v-ukrajini-cherez-kilka-rokiv.html>

*Рекомендовано до публікації д-р екон. наук, професор Луців Б. Л.
Дата надходження рукопису 20.05.2015*

Васильчишин Олександра Богданівна, кандидат економічних наук, доцент, кафедра банківського менеджменту та обліку, Тернопільського національного економічного університету, вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, Україна, 46000
E-mail: volexandra@gmail.com